

Rufus Gouws, Ilse Feinauer en Fritz Ponelis. *Basiswoordeboek van Afrikaans*, 1ste uitgawe 1994, x + 515pp. ISBN 0-627-01871-8. Pretoria: J.L. van Schaik Uitgewers. Prys R39,50.

Abstract: *Basiswoordeboek van Afrikaans by Rufus Gouws, Ilse Feinauer and Fritz Ponelis.* This, the *Basiswoordeboek van Afrikaans (BA)*, is the first appearance of an Afrikaans learner's dictionary in South Africa. It is aimed especially at learners who are attempting to master Afrikaans as a second, third or fourth language. Since the vocabulary is confined to a very elementary level, a wide variety of users should be able to understand it. The restriction of the macrostructure causes a number of problems, which are pointed out. *BA* is a user-friendly dictionary in which information can generally be retrieved easily. Pronunciation guidance is confined to problematical words. Potential spelling errors are brought to the users' attention through text boxes. Explicit morphological and syntactic guidance are given and this ensures that information can instantly be retrieved. Adequate syntactic guidance is also provided by means of example sentences and text boxes. The definitions given are understandable because they consist of short, complete sentences that are based on naturally spoken and written Afrikaans. The meaning of lexical items is explained in context and in most cases the definiens also provides an illustration of the lemma in its typical grammatical context. Semantic relationships like polysemy, homonymy, synonymy and antonymy are given more attention than that received in the Afrikaans explanatory dictionaries. It is especially *BA*'s example sentences and text boxes which provide the necessary usage guidance to facilitate encoding. All in all, *BA* can help to improve the communicative ability of foreign language speakers of Afrikaans who wish to master Afrikaans.

Keywords: COLLOCATIONS, DEFINITIONS, EXAMPLE SENTENCES, LEARNER'S DICTIONARY, MACROSTRUCTURE, MICROSTRUCTURE, MORPHOLOGICAL GUIDANCE, PRONUNCIATION GUIDANCE, SEMANTIC GUIDANCE, SEMANTIC RELATIONSHIPS, SYNTACTIC GUIDANCE, TEXT BOXES, USAGE GUIDANCE

Opsomming: *Basiswoordeboek van Afrikaans* (voortaan *BA*) is die eerste Afrikaanse verklarende aanleerderwoordeboek. Dit is veral gerig op aanleerders wat Afrikaans as 'n tweede, derde of vierde taal aanleer. Aangesien die woordeskat beperk is tot 'n baie eenvoudige vlak, behoort die meerderheid gebruikers die woordeskat van *BA* te kan verstaan. Die beperking van die makrostruktuur skep enkele probleme, wat uitgewys word. *BA* is 'n gebruikersvriendelike woordeboek waarin inligting oor die algemeen maklik opgespoor en ontsluit kan word. Uitspraakleiding word slegs by woorde waar probleme definitief sal opduik, verskaf. Potensiële spelfoute word d.m.v. teksbokse onder gebruikers se aandag gebring. Morfologiese en sintaktiese leiding word volledig aangedui en dit verseker die kitsherwinning van inligting. Goeie sintaktiese leiding word ook in die voorbeeldsinne en teksbokse verskaf. Definisies is verstaanbaar omdat hulle uit kort volsinne bestaan wat gebaseer is op natuurlike gesproke en veral geskrewe Afrikaans. Die betekenis van leksikale items word in konteks verklaar en in die meeste gevalle verskaf die definiens ook 'n illustrasie van die lemma in sy tipiese grammatikale konteks. Semantiese verhoudings soos poliseemie, homonimie, sinonimie en antonimie geniet ook meer aandag in hierdie woordeboek as in die verklarende Afrikaanse handwoordeboeke. Dit is veral *BA* se voorbeeldsinne en teksbokse wat die nodige geleiding vir enkodering verskaf. In die geheel beskou, kan *BA* help om die kommunikatiewe vermoë van niemoedertaalsprekers van Afrikaans te verbeter.

Sleutelwoorde: AANLEERDERWOORDEBOEK, DEFINISIES, GEBRUIKSLEIDING, KOLLOKASIES, MAKROSTRUKTUUR, MIKROSTRUKTUUR, MORFOLOGIESE LEIDING, SEMANTIESE LEIDING, SEMANTIESE VERHOUDINGS, SINTAKTIESE LEIDING, TEKSBOKSE, UITSPRAAKLEIDING, VOORBEELDSINNE

1. Inleiding

Met die verskyning van *Basiswoordeboek van Afrikaans* (voortaan *BA*) is 'n groot leemte in die woordeboekmark gevul. Voor die verskyning van hierdie publikasie was daar geen woordeboek (behalwe die *Tweetalige Aanleerderswoordeboek. Bilingual Learner's Dictionary* van M. du Plessis wat ook eers onlangs verskyn het) wat geskik is vir die niemoedertaalsprekers van Afrikaans nie. Aangesien *BA* veral gerig is op aanleerders wat Afrikaans as 'n tweede, derde of vierde taal aanleer, is die woordeskat (in die makrostruktuur) volgens vaste seleksiekriteria vasgestel, met gebruiksfrekwensie as 'n oorheersende faktor. Daar sal eerstens gekyk word na die voor- en nadele van hierdie benadering en na die opspoorbaarheid van inligting. Daarna sal dié besondere aanleerderwoordeboek geëvalueer word t.o.v. sy vermoë om as dekodeerings- en enkoderingsinstrument op te tree deur sy mikrostruktuur te bespreek.

2. Makrostruktuur

Een van die dominantste benaderings tot die vasstelling van 'n woordeskat is die statistiese benadering. Daar word gargumenteer dat die leerproses vereenvoudig kan word deur die items wat die meeste voorkom, te tel en hulle in 'n opvoedkundig sinvolle volgorde te rangskik (Hartmann: ongepubliseerde manuskrip).

Die statistiese benadering moet natuurlik aangevul word deur 'n behoeftegerigte benadering. Volgens Hansen (1990: 1) moet die seleksie en aanbieding van inligting in 'n woordeboek bepaal word deur die behoeftes van die gebruikers en die inligting moet op sodanige wyse georden word dat die gebruiker so vinnig as moontlik die antwoorde op sy vrae kan kry.

Aangesien die waarskynlikste gebruikers van *BA* derde- en selfs vierdetaalsprekers van Afrikaans is, is die woordeskat beperk tot 'n baie eenvoudige vlak. Dit beteken dat die oorgrote meerderheid gebruikers die woordeskat van *BA* behoort te verstaan. Daar is net een probleem met hierdie benadering. In 'n hele paar definisies verskyn woorde in die definiense wat nie as lemmas opgeneem is nie. Vergelyk die volgende voorbeelde:

By bewys I is die woord *geldigheid* opgeneem, maar *nóg geld* (in hierdie betekenisonderskeiding), *nóg geldig(heid)* is as lemmas opgeneem. By *blind UITDR.* is die uitdrukking *een blinde* kan nie 'n ander *blinde lei* nie opgeneem, en die verklaring lui soos volg: "'n Onkundige mens kan nie 'n ander

onkundige lei nie." Maar nóg onkundig nóg kundig is as lemmas in die woordeboek opgeneem. By **boot 2** verskyn die woord **gesette** wat nie as lemma opgeneem is nie. By **bedrieg 1** verskyn die woord **mislei**, wat nie as lemma opgeneem is nie. Dieselfde argument geld t.o.v. die volgende lemmas en woorde: **breek 3** (versplinter), **buig 3** (elastiese, benut), **buitengewoon** (seldsaam), **confetti** (paviljoen), **doop II 3** (ontgroen).

Die feit dat sommige woorde in definiense nie ook as lemmas opgeneem is nie, hoef nie noodwendig tot gebrekkiger dekodering by aanleerders te lei nie. Vergelyk "**bewys I 1...**'n Bewys is 'n teken waaruit die waarheid of geldigheid van iets anders afgelei kan word." Die aanleerder behoort die woord **waarheid** te ken, gevolglik behoort hy te kan aflei wat **geldigheid** beteken. Maar by **doop II 3** kan die feit dat **ontgroen** nie ook as lemma opgeneem is nie, tot gebrekkige begrip by die aanleerder lei, veral ook omdat voorbeeldsinne ontbreek. Vergelyk **doop II 3** Om 'n groentjie (veral 'n student) te doop, is om hom te ontgroen.

In enkele gevalle het 'n mens ook jou bedenkinge oor die gebruiklikheid van enkele uitdrukkings. Vergelyk **bors: kop voor die bors wees** en **breed: in den brede**.

'n Mens het wel waardering vir die feit dat **BA**, hoewel dit daarop gerig is om normerend te wees, tog voorsiening maak vir enkele streektaal- en slengwoorde, bv. onder dag **UITDR.**: In die Kaap beteken 'n groot dag 'n feesdag, en groot dae beteken die dae rondom Kersfees en Nuwejaar. Onder **dagga** staan ook: 'n Ander woord vir **dagga** is **boom**.

Wat die kitsherwinning van inligting betref, stel **BA** oor die algemeen nie teleur nie. Lemmas word streng alfabeties gerangskik. Twee tipes multileksikale lemmas, nl. bywoorde / adjektiewe soos **aan (die) kant** en **aan die gang** en setsels soos **aan die hand van** is tereg as eenhede op hulle alfabetiese plekke opgeneem. 'n Gebruikersvriendelike benadering word t.o.v. hierdie tipe multileksikale lemmas gevolg. By die naamwoorde (**gang¹**, **hand¹**, ens.) is 'n kruisverwysing na die plekke waar die lemmas verklaar en van voorbeelde voorsien is. Ongelukkig ontbreek kruisverwysings soms. By **kant¹** ontbreek 'n kruisverwysing na **aan (die) kant**. By **voorbaat** verskyn nie onder **by² I** nie en die werkwoord 'n **aanvang neem** is nie by **neem** opgeneem nie. By **aangaan 3** is die sinoniem **te kere gaan** opgeneem. By **gaan UITDR.** staan: **Kyk onder die letter t vir te bowe gaan, te buite gaan, te gronde gaan, te kere gaan, te lyf gaan, tot niet gaan**, maar onder die letter **t** is **slegs te kenne gee** en **te na kom opgeneem**.

Wat die opspoor van uitdrukkings betref, is daar enkele probleme. In die toeligting word slegs aangedui dat idiome ná die woord **UITDR.** volg en dat dit in 'n ander lettertipe gedruk is. Daar word nie vir die gebruiker aangedui onder watter woord(-e) uitdrukkings nageslaan behoort te word nie. Die uitdrukking **blou bloed hê** word byvoorbeeld onder sowel **blou** as **bloed** opgeneem, wat gebruikersvriendelik is, maar eenmaal in 'n **blou maand (gebeur)** is slegs onder **blou** opgeneem. Die uitdrukking **kop aan kop** is slegs onder **aan I**

1 opgeneem, terwyl die gebruiker dit waarskynlik onder **kop** sal naslaan. Hierteenoor is iemand aan die neus lei onder aan I 1 opgeneem en aan die neus lei (sonder iemand in die uitdrukking self) onder neus 1. Die uitdrukking aan die roer staan is slegs onder aan I 2 opgeneem. 'n Lemma roer (s.nw.) ontbreek. By **opkom** 1 verskyn die uitdrukking die mas **opkom** gevolg deur: "Sien MAS." Die woord **mas** is egter nie as lemma opgeneem nie.

3. Mikrostruktuur

3.1 Uitspraakleiding

Hoewel die belangrikheid van uitspraakleiding vir aanleerders alreeds herhaaldelik in die literatuur uitgewys is (vgl. onder andere Landau 1984: 93 en Wells 1985: 47), word daar met Gouws (1993: 39 e.v.) saamgestem dat die informasiedigtheid van 'n aanleerderwoordeboek verminder moet word ten einde die mikrostruktuur eenvoudig en duidelik te hou. Volgens Hausmann (1989: 982) is die informasiedigtheid van 'n woordeboek die kwantitatiewe relasie tussen die makro- en mikrostruktuur. 'n Toename in die mikrostruktuur van 'n bepaalde woordeboek sonder 'n verandering aan die makrostruktuur veronderstel 'n toename in die informasiedigtheid. Gouws (1993: 41) sê in hierdie verband: "In a learner's dictionary the lexicographer should endeavour to restrict the microstructure to such an extent that the retrieval of information is not impeded by a high degree of information density." Die tipiese gebruiker van 'n Afrikaanse aanleerderwoordeboek is dikwels ongesofistikeerd m.b.t. woordeboekgebruiksvaardighede en hy / sy maak dus staat op die kitsherwinning van inligting (vgl. Gouws 1993: 35 en Otto 1989: 389 e.v.)

BA verskaf wel uitspraakleiding waar aanleerders definitief hulp sal benodig. Vergelyk die uitspraakleiding by **chaos**, **chemie**, **chirurg**, **Christelik**, **confetti** en **crèche** waar die letter c verskillend uitgespreek moet word. Vergelyk ook die klemaanduiding by woorde soos **voorkom**¹ (gebeur) en **voorkom**² (sorg dat iets nie gebeur nie) waar klemverskille lei tot betekenisverskille. In bogenoemde gevalle word uitspraak eksplisiet aangedui, deur die leiding in teksbokse te plaas, bv.

Voorkom² se klem is op **kom**.

en by **chaos**

Uitspraak "ga'os / gahos".

3.2 Spellingleiding

Maingay en Rundell (1987: 129 e.v.) wys op 'n belangrike funksie van die aanleerderwoordeboek, naamlik om aanleerders bewus te maak van potensiële foute. Indien onderwysers en dosente gereeld aantekeninge maak van studente se foute, vind hulle dat skoliere / studente herhaaldelik dieselfde woorde verkeerd spel. Die aanleerderwoordeboek behoort hierdie potensiële foute d.m.v. teksbokse onder die gebruikers se aandag te bring, bv.

Huis toe word as twee woorde geskryf.

Huishou word vas geskryf.

Wanneer hoog en die werkwoord wat daarop volg 'n betekenisgeheel vorm, word dit vas geskryf, anders word dit los geskryf. *Jy moet die familie se naam hooghou daar in die vreemde teenoor: Jy moet jou klere hoog hou dat dit nie nat word as jy deur die rivier loop nie.*

3.3 Morfologiese leiding

In BA word morfologiese leiding goed hanteer. Naamwoorde se meervoudsvorme en verkleinwoorde word volledig verstrek, byvoorbeeld **motor** (**motors**, **motortjie**). Dit verseker die kitsherwinning van inligting en is in ooreenstemming met die siening van o.a. Bredemeier et al. (1977:68) dat 'n woordeboekartikel so eksplisiet as moontlik moet wees en so min as moontlik op die taalintuïsie van potensiële gebruikers afgestem moet wees. Sodra daar van die gebruiker verwag word om self afleidings te maak, bestaan die gevaar dat die gebruiker die verkeerde afleidings sal maak. Waar 'n naamwoord geen meervoud neem nie, word dit met 'n dwarsstrepie gemerk: **musiek (-)**. (By enkele naamwoorde is daar geen meervoudsaanduiding nie — vergelyk **gas²** en **gedrag**.) Nie alle naamwoorde kry verkleiningsvorme nie en die weglating van 'n verkleiningsvorm word nie gemerk nie.

Daar word aangedui of adjektiewe verbuig moet word of nie. Vergelyk **ryk (-;...)** teenoor **spesiaal (spesiale)**. Sommige adjektiewe het sowel 'n verboë as onverboë optrede. Albei vorme word gegee: **sleg (-, slegte;...)**. Trappe van vergelyking word aangedui.

Werkwoorde se verledetydsvorme word volledig aangedui, bv. **gaps** (het **gegaps**). In die geval van deeltjiewerkwoorde word 'n aanduiding van die vorm van die betrokke werkwoord in verskillende optredes gegee.

Daar is kruisverwysings tussen fleksievorme wat alfabeties van mekaar verwyder is. Vgl. oë. Sien OOG.

Dit is ook verblydend om te sien dat prefikse, bv. aarts- en on- as lemmas opgeneem en volledig verklaar en geïllustreer word. Vgl. aarts-:

aarts- *eerste deel van afleiding.* 1 Wanneer aarts- saam met 'n persoonsnaam of adjektief optree, beteken dit ('n) baie groot, in 'n hoë mate of baie; opperste, uiterste, uiters. **aartsleuenaar, aartsskelm, aartsvyand; aartsdom, aartslui.** *Hulle is van hulle kinderdae af al aartsvyande, en sal seker nooit vrede maak nie. Die kind is aartslui; sy ma moet alles vir hom doen.*

Let daarop dat aarts- meestal verbind met persoonsname of adjektiewe wat 'n gunstige betekenis dra.

2 Wanneer aarts- saam met 'n persoonsnaam optree wat as titel dien, beteken dit 'n belangrike persoon of die belangrikste of eerste van die klas persone wat daardie titel dra. **aartsbiskop, -engel, -hertog, -priester, -vader.** *Net die aartsengel tree op as bode van God.*

3.4 Sintaktiese leiding

Elke lemma word van 'n woordsoortbenoeming voorsien. Finer onderskings (as dié in woordeboeke vir moedertaalsprekers) word ook gemaak. Daar word byvoorbeeld onderskei tussen besitlike, onbepaalde en persoonlike voor-naamwoorde. Dit is ook goed dat daar tussen neweskickers en onderskickers onderskei word en dat hierdie terme in die toeligting verduidelik en van voorbeelde voorsien is.

Goeie sintaktiese leiding in BA word veral in die voorbeeldsinne en teksboks verskaf.

Die gebruik van die deeltjiewerkwoord *aanhê* word byvoorbeeld duidelik geïllustreer in die voorbeeldsinne. Daar word voorsiening gemaak vir albei die moontlike plasinge van die deeltjie. In die eerste voorbeeldsin word die deeltjiewerkwoord se optrede as ortografiese eenheid geïllustreer. In die tweede voorbeeldsin word die afwykende verledetydsvorm geïllustreer en in die laaste voorbeeldsin word die uiteenplasing van die werkwoordelike element en die deeltjie aangedui.

By *aanhou* I word daar in 'n gebruiksnote voorbeelde gegee van waar hierdie werkwoord as hulpww. (skakelwerkwoord) saam met die hoofwerkwoord optree: "*Jy moet aanhou om te leer tot jy die werk ken. Hou net aan loop en jy sal daar uitkom. Sy het aangehou huil alhoewel hulle haar probeer troos het.*"

Aangesien voorbeeldsinne nie 'n fokusposisie in woordeboekartikels inneem nie, is dit goed dat sommige voorbeelde in gebruiksnote opgeneem word, waar hulle wel 'n fokusposisie het. Vergelyk ook die voorbeelde in die teksboks by die lemma *aankondig*.

Wette word nie aangekondig nie, maar afgekondig. Sien ook AFKONDIG. *Die omroeper het aangekondig watter radioprogram onderbreek gaan word sodat die nuwe regulasies deur die minister afgekondig kan word.*

By aansienlik 2 ondersteun die voorbeeldsinne die inligting in die morfologiese gleuf en dié in die teksboks.

aansienlik (aansienlike; aansienliker, die aansienlikste) ... 2 ... *Hy is nogal 'n heel aansienlike kêrel, en dan het hy nog geld ook. Sy is darem aansienliker as haar suster.*

Die graadtrappe word hoofsaaklik by aansienlik 2 gebruik.

In BA dui die definiens alreeds aan of 'n bepaalde werkwoord oorganklik, on-oorganklik of op beide maniere gebruik kan word. Die voorbeeldsinne bevestig dan dié inligting.

Vergelyk aanskaf... Wanneer 'n mens iets aanskaf, kry jy dit veral deur dit te koop. *Hy sal seker die een of ander tyd 'n motor moet aanskaf. Ons het toe uiteindelik 'n televisiestel aangeskaf. Skaf vir jou 'n rekenaar aan; dan sal jy heelwat gouer deur die werk kom.*

Opsionele wederkerendheid word by aantrek¹ aangedui deur die gebruik van (jou) in sowel die definiens as die voorbeeldsin. Vergelyk aantrek¹ ... Wanneer 'n mens (jou) aantrek, sit jy klere aan jou of aan iemand anders se lyf. *Trek (jou) nou aan as jy nie laat vir skool wil wees nie! Ma's trek vir kinders truië aan wanneer hulle self koud kry. Ek het my al self begin aantrek vandat ek 5 jaar oud is...*

By aantrek² 3 word verpligte wederkerendheid deur jou in die definiens aangedui en dit word ook deur die voorbeeldsinne bevestig. Vergelyk: Wanneer 'n mens jou iets aantrek, kwel of bekommer jy jou oor iets. *Moenie jou sy woorde so aantrek nie; hy het heel waarskynlik net 'n grap gemaak. Hy trek hom die dood van sy ma geweldig aan.*

3.5 Semantiese leiding

3.5.1 Definisies

In BA word dieselfde definiëringstegniek as dié van die *Collins Cobuild English Language Dictionary* gebruik, nl. volsinne wat gebaseer is op natuurlike gesproke en geskrewe Afrikaans. Die betekenis van leksikale items word dus in konteks verklaar en in die meeste gevalle verskaf die definiens ook 'n illustrasie van die lemma in sy tipiese grammatikale konteks (Sien Feinauer

1994: 61). Vergelyk aandrings:

Om aan te dring by iemand, of op iets beteken om baie sterk te vra of te versoek; aanhou 2. *Sy dring daarop aan dat ek moet saamgaan. Sy pa het by hom aangedring dat hy sy studie moet voltooi.*

In die definies word die tipiese kollokasies aandrings by iemand en aandrings op iets genoem en dit word bevestig deur die voorbeeldsinne.

Uit die definisie by aantreklik blyk dit dat sowel persone as dinge aantreklik kan wees. Vergelyk: "Iemand of iets is aantreklik wanneer hy of dit mooi of interessant lyk sodat 'n mens die persoon of ding beter wil leer ken of meer daarvoor wil uitvind." Meer spesifieke kollokasionele leiding word dan in die voorbeeldsinne gegee. Vergelyk: *Hierdie aantreklike man ... Jou voorstel klink baie aantreklik...*

Dit is ook verblydend om te sien dat definisies nie uit lang, ingewikkelde sinne bestaan nie. Vergelyk die definisie by aarbeï wat uit drie sinne bestaan: "'n Aarbeï is 'n klein rooi vruggie wat plat op die grond groei. Dit is 'n sagte en sappige vrug met klein geel saadjies wat op die vel sit. Die plant waaraan hierdie vrugte voorkom, word ook 'n aarbeï genoem."

By dat¹ I ondersk. word nie 'n definisie gegee nie, maar wel 'n hele rits voorbeeldsinne. Dit is 'n goeie strategie, aangesien 'n definisie te tegniese sou wees en aanleeders niks daarby sou baat nie. Die voorbeeldsinne illustreer onder andere die woordvolgorde na dat, waarmee aanleeders dikwels sukkel.

By de word gesê: "De word baie min gebruik, en ter wille van kleur of nadruk." 'n Aanleerder mag kleur dalk interpreteer in sy gebruiklikste betekenis, aangesien dit hoogs onwaarskynlik is dat hy / sy die tegniese betekenis van kleur ken.

3.5.2 Die aandui van semantiese verhoudings

In BA word daar onderskei tussen poliseme en homonieme: die polisemiese paradigma van 'n woord word onder een lemma gelys en die verskillende betekenisonderskeidings is volgens die sinchronies dominante betekenisonderskeiding gerangskik. Hierteenoor word die verskillende betekenis van homonieme as aparte inskrywings onder aparte lemmas gelys.

Idiome wat dikwels gebruik word, word van definisies en voorbeeldsinne voorsien. Waar moontlik word die verbande tussen die sleutelwoorde van die idiome en hulle polisemiese onderskeidings aangedui deur hulle aan die einde van hulle spesifieke polisemiese onderskeiding te lys in plaas van sommer net aan die einde van die artikel. Vergelyk spoor:

spoor (spore; spoortjie) nw. 1 'n Spoor is iets wat jy iewers nalaat en waaraan iemand kan agterkom dat jy daar was. In baie gevalle is 'n spoor 'n

afdruk in die grond van byvoorbeeld 'n voet, 'n poot of 'n wiel. *Aan die spore van die wiel in die pad het ons geweet dat daar besoekers was terwyl ons weg was. Hulle is weg sonder om 'n spoor te laat. 'n Mens kon die leeu se spore duidelik in die sand sien.* UITDR.: In jou (vier) spore bly lê: Op die plek dood neersak. Die spoor byster raak: Verdwaal. Diep spore trap: 'n Blywende indruk maak. Op die spoor kom: Uitvind hoe sake werk. Spore maak: (Vinnig) weggaan. In jou spoor trap: Baie versigtig wees. Twee rye spore loop: Dronk wees. 2 'n Spoor is 'n teken van iets of 'n oorblyfsel van iets wat vroeër bestaan het. *Daar is geen spoor dat hier vroeër 'n stad bestaan het nie. 'n Mens kon die spore van uitputting op haar gesig sien.* 3 Om in iemand se spore te volg, beteken dat jy sy voorbeeld navolg. *Hy volg in sy pa se spore en wil ook eendag tandarts word.* 4 'n Spoor is die baan van ysterstawe waarop 'n trein beweeg; spoorlyn. *Tydens die ongeluk is twee van die trein se waens van die spoor af. Die spoor tussen Paarl en Wellington het verspoel. spoorbrug, spoorroorgang, spoorverbinding*

Indien 'n woord as meer as een woordsoort kan optree, bv. as 'n s.nw. en as 'n ww., word hierdie woord as poliseem hanteer, d.w.s. onder een lemma. Die semantiese verband tussen skil (s.nw.) "buitenste laag van 'n vrug" en die ww. skil "om die skil te verwyder" blyk dus duidelik.

Waar moontlik, dui BA ook sinonieme én antonieme aan. Dit verteenwoordig 'n groot verbetering op die hantering van semantiese verhoudings in Afrikaanse verklarende woordeboeke. Vergelyk die hantering van die antonieme by soet, wat in verband gebring word met die verskillende betekenisonderskeidings:

1 Iets wat 'n mens eet of drink wat soet is, bevat baie suiker of proe asof daar baie suiker in is. (...) Teenoor: **bitter, sout, suur.** 2 Kinders wat soet is, is gehoorsaam en doen wat 'n mens wil hê hulle moet doen. (...) Teenoor: **stout.**

Wat die hantering van sinonimie betref, sê Gouws (1989: 155) die volgende: "Met die aanduiding van die betekenisbetrekking sinonimie as een van die leksikograaf se opdragte, moet elke woordeboek op 'n konsekwente manier die lede van 'n sinoniemparadigma per kruisverwysing met mekaar in verband bring." en "Soos by ander inligtingstipes die geval is, moet die stelsel waarvolgens 'n woordeboek van sinonimie rekenskap gee, ook uitvoerig in die woordeboek se toeliggende aantekeninge verklaar word." Dit is nie altyd duidelik hoe BA se kruisverwysingstelsel werk nie. Vergelyk die volgende voorbeelde: By aangaan 5 word die sinoniem aanbetref opgeneem, maar by aanbetref is aangaan nie opgeneem nie. By aangeleentheid word die sinonieme saak en kwessie aangebied. Maar by saak is daar nie 'n verwysing na aange-

leentheid en kwessie nie. Kwessie is nie as lemma opgeneem nie.

By aanlê 2 is daar 'n verwysing na korrel en mik, maar by korrel² en mik² is daar nie verwysings na aanlê of na mekaar nie.

By aanstaande I 1 is 'n verwysing na toekomstig, maar by toekomstig (wat slegs as onverklaarde lemma opgeneem is) is daar nie 'n verwysing na aanstaande I 1 nie.

By aanstaande I 2 is daar 'n verwysing na eerskomende en volgende, maar eerskomende is nie as lemma opgeneem nie en by volgende is daar nie 'n verwysing na aanstaande I 2 nie.

4. Gebruiksleiding

BA het nie alleen kort, verstaanbare definisies nie, maar hy bied ook waardevolle gebruiksleiding aan in die vorm van voorbeeldsinne en teksbokse.

4.1 Voorbeeldsinne

Oor die vereistes waaraan voorbeeldsinne moet voldoen, is daar al uitvoerig in die literatuur geskryf. Vergelyk onder andere Gouws (1989: 228-233) en Otto (1989: 275-292).

Een van die kriteria waaraan voorbeeldsinne moet voldoen, is dat hulle natuurlik moet wees (vergelyk Kirkpatrick 1985: 11-12). Volgens Fox (1987: 139) is dit nie genoeg dat aanleerders gehelp moet word om sinne te skep wat grammatikaal welgevorm is nie, hulle moet ook gehelp word om sinne te produseer wat as verteenwoordigend en "natuurlik" beskou word deur moedertaalsprekers.

Oor die algemeen is die voorbeeldsinne in BA natuurlik en tipies. Enkele voorbeeldsinne klink onnatuurlik / baie formeel. By afsit 1 verskyn die voorbeeldsin: *Sit gou hierdie lamp af van die tafel af.* By bly¹ verskyn die voorbeeldsin: *Hy was 'n blye man toe die dokter aan hom gesê het dat sy vrou 'n baba verwag.* Die adjektief bly word meestal predikatief gebruik en indien dit attributief gebruik word, verbind dit gewoonlik met slegs 'n paar selfstandige naamwoorde, bv. *tyding, boodskap, oomblik, dag en vooruitsig.*

Indien 'n woord positiewe én negatiewe gebruike het, behoort dit uit die voorbeeldsinne te blyk. By aan- 3 word die werkwoorde *aanstaar, aankyk, aanguur* en *aanhoor* opgeneem. *Aanstaar* word tereg in 'n voorbeeldsin gebruik waaruit die negatiewe konnotasie wat die woord het, blyk. Die ww. *aanky* word eweneens in 'n negatiewe sin gebruik, hoewel hierdie ww. ewe goed in 'n positiewe sin soos die volgende kon inpas: *Sy kyk hom bewonderend / glimlaggend aan.* Die ww. *aanguur* is nie van 'n voorbeeldsin voorsien nie. 'n Voorbeeldsin is hier gewens, aangesien die leksikograaf moet illustreer dat *aanguur* slegs 'n negatiewe konnotasie het, wat sterker is as dié van *aanstaar*.

'n Woordeboek vorm 'n eenheid. Inligting by een artikel moet nie inligting by 'n ander artikel weerspreek nie. Die voorbeeldsin by *bedien* is: *Die winkelier hou daarvan om self sy kliënte te bedien*. Maar by *kliënt* staan: 'n *Kliënt* is iemand aan wie 'n professionele diens gelewer word, bv. deur 'n prokureur of 'n rekenmeester. En by *klant* staan: 'n *Klant* is iemand wat sake doen met 'n onderneming. By *belaglik* verskyn ook die volgende voorbeeldsin: *Hierdie winkel se kliënte moet miljoenêrs wees, want niemand anders sal sulke belaglike pryse betaal nie*. Wat waarskynlik hier ter sprake is, is 'n botsing tussen 'n preskriptiewe en 'n deskriptiewe benadering. Vanuit 'n normatiewe / preskriptiewe oogpunt beskou, geld die definisies by *kliënt* en *klant* onderskeidelik. Vanuit 'n deskriptiewe oogpunt, geld die volgende gebruike: "Die verskil tussen *klant* en *kliënt*, waarby lg. slegs sou slaan op iemand wat van die dienste van 'n professionele persoon gebruik maak, is besig om vinnig te verdwyn, en word slegs kunsmatig aan die lewe gehou: *kliënt* vervang *klant* al meer en meer." (Odendal 1994: 529)

Afgesien van bogenoemde opmerkings word voorbeeldsinne besonder goed hanteer in *BA*. Vergelyk die voorbeeldsinne by *flou*. Die voorbeeldsinne is funksioneel, omdat hulle onder andere die volgende inligting illustreer: (a) kollokasies, soos *flou* geword, *flou* val, *floutes* kry, *flou* gewerk, *perd flou gery*, *jou flou* hardloop, *flou* van die honger, *flou* geskrik, *floutjies* beduie, *flou* stemmetjie, *flou* liggie, *sonnetjie* skyn *flou*erig, die *flouste* grappies, *flou* verskoning, *flou* gereageer, *liefde* verflou, *flou* tee, *flou* brandewyn; (b) grammatiese inligting: verledetydsvorme van werkwoorde wat saam met *flou* gebruik word, *gaan* + *flou* val, naamwoordvorm in die meervoud, nl. *floutes*, *aflidings*, nl. *floutjies*, *flou*erig, *verflou*; *trappe* van vergelyking, nl. die *flouste*, *flou*er, die *attributiewe* sowel as *predikatiewe* gebruik van *flou*. Waardevolle pragmatiese inligting word ook o.a. by die volgende lemmas verskaf: *aikôna*, dit 7, *dame*, *dominee* en *man*.

Teksbokse met waardevolle inligting van allerlei aard word verskaf. Vergelyk die teksboks by *nou*¹.

Nou en *smal* kan varieer wanneer dit oor die buitenste afmetings van iets gaan: *Die fiets het darem smal / nou wieletjies*. *Nou* is egter die enigste wat vir die binneafmetings van iets soos byvoorbeeld klere gebruik kan word: *Die hemp is te nou vir hom*. **Die hemp is te smal vir hom*.

5. Samevatting

5.1 Sterkpunte

Met die verskyning van *BA* is 'n groot leemte in die woordeboekmark gevul.

BA is oor die algemeen 'n goeie dekoderingsinstrument, deurdat die woorde-skat beperk is tot 'n baie eenvoudige vlak. Een van *BA* se innoverendste elemente is sy definisies, nl. volsinne wat gebaseer is op natuurlike gesproke en geskrewe Afrikaans. Die betekenis van leksikale items word dus in konteks verklaar en in die meeste gevalle verskaf die definisies ook 'n illustrasie van die lemma in sy tipiese grammatikale konteks. Dit is egter veral as enkoderings-instrument, wat *BA* van groot hulp kan wees vir aanleerders. Uitspraakleiding is eksplisiet en word gebruikersvriendelik aangedui deur ortografiese herskrywing. Aanleerders word ook d.m.v. teksbokse bewus gemaak van potensiele foute, bv. ten opsigte van spelling. Wat morfologiese leiding betref, is dit opvallend dat prefikse as lemmas opgeneem en volledig verklaar en geïllustreer word. Goeie sintaktiese leiding en gebruikleiding word veral in die voorbeeldsinne en teksbokse verskaf.

5.2 Swakpunte

Dekodering mag dalk bemoeilik word a.g.v. die feit dat daar in 'n hele paar definisies woorde in die definisies verskyn wat nie as lemmas opgeneem is nie. Wat die kitsherwinning van inligting betref, stel *BA* soms teleur deurdat kruisverwysings ontbreek of lemmas waarna kruisverwys word, nie is waar hulle veronderstel is om te wees nie. Gebruikers ontvang ook nie genoeg leiding om uitdrukkings probleemloos op te spoor nie en soms ontbreek 'n uitdrukking waarna kruisverwys word, ook.

5.3 Gevolgtrekking

Hoewel *BA* nie sonder gebreke is nie, is dié aanleerderwoordeboek 'n waardevolle toevoeging tot die versameling Afrikaanse leksikografiese publikasies.

Verwysings

- Bredemeier, J. e.a. 1977. Überlegungen zu den syntaktischen und semantischen Informationen im Wörterbuch einer natürlichen Sprache. Petöfi, J.S. en J. Bredemeier (Reds.). 1977. *Das Lexikon in der Grammatik — die Grammatik im Lexikon (Erster Halbband)*: 65-88. Hamburg: Helmut Buske Verlag.
- Du Plessis, M. 1993. *Tweetalige Aanleerderswoordeboek. Bilingual Learner's Dictionary*. Kaapstad: Tafelberg.
- Feinauer, I. 1994. An Afrikaans learner's dictionary. *Suid-Afrikaanse Tydskrif vir Taalkunde* 12(2): 60-67.
- Fox, G. 1987. The Case for Examples. Sinclair, J.M. (Red.). 1987. *Looking Up*: 137-149. Londen: Collins.

- Gouws, R.H.** 1989. *Leksikografie*. Pretoria, Kaapstad: Academica.
- Gouws, R.H.** 1993. Afrikaans Learner's Dictionaries for a Multilingual South Africa. *Lexikos* 3: 29-48.
- Gouws, R.H., I. Feinauer en F. Ponelis.** 1994. *Basiswoordeboek van Afrikaans*. Pretoria: Van Schaik.
- Hansen, G.B.** 1990. *Artikelstruktur im zweisprachigen Wörterbuch*. Tübingen: Max Niemeyer.
- Hartmann, R.R.K.** Ongepubliseerde manuskrip. *The Dictionary in Vocabulary Learning, with Particular Reference to English Learners of German*.
- Hausmann, F.J.** 1989. Das Definitionswörterbuch. Hausmann, F.J., O. Reichmann, H.E. Wiegand en L. Zgusta (Reds.). 1989-1991. *Wörterbücher. Dictionaries. Dictionnaires. An International Encyclopedia of Lexicography*: 981-988. Berlin: Walter de Gruyter.
- Kirkpatrick, B.** 1985. A Lexicographical Dilemma: Monolingual Dictionaries for the Native Speaker and for the Learner. Ilson, R. (Red.). 1985. *Dictionaries, Lexicography and Language Learning*: 7-13. Oxford: Pergamon Press.
- Landau, S.I.** 1984. *Dictionaries. The Art and Craft of Lexicography*. New York: Scribner's.
- Maingay, S. en M. Rundell.** 1987. *Anticipating Learners' Errors — Implications for Dictionary Writers*. Cowie, A. (Red.). 1987. *The Dictionary and the Language Learner*: 128-135. Tübingen: Niemeyer.
- Odendal, F.F.** 1994³. *Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal*. Midrand: Perskor.
- Otto, A.N.** 1989. *Kriteria vir 'n Afrikaanse aanleerderwoordeboek*. Ongepubliseerde D.Litt.-proefskrif. Universiteit van Stellenbosch.
- Sinclair, J.** (Hoofred.). *Collins Cobuild English Language Dictionary*. Londen en Glasgow: Collins.
- Wells, R.A.** 1985. English Pronunciation and its Dictionary Representation. Ilson, R. (Red.). 1985. *Dictionaries, Lexicography and Language Learning*: 45-51. Oxford: Pergamon Press.

A.N. Otto
Universiteit Vista
Port Elizabeth
Suid-Afrika